

MÜSLÜMAN HANIMLARA UYGULANAN VAPURA BİNME YASAĞI

ALİ AKYILDIZ

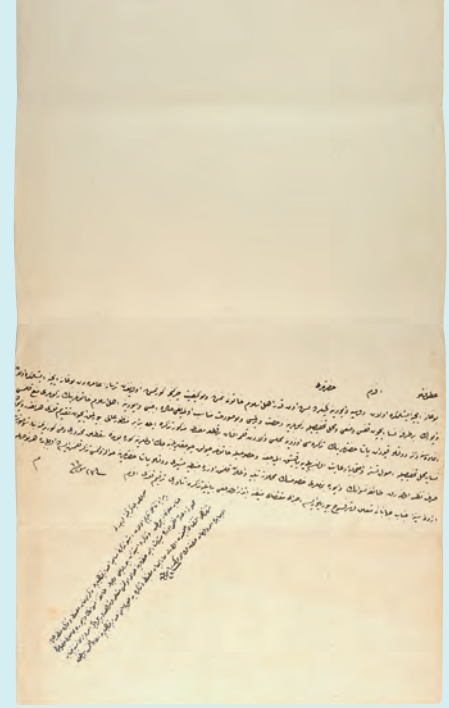
Aşağıda metni verilen belge ile, Tanzimat'ın akabinde vapurların Boğaziçi'nde yolcu taşımaya başlamasından sonra hükümetin uyguladığı ilginç bir yasak, bilebildiğimiz kadarıyla ilk defa burada gündeme getirilmektedir. Söz konusu yasak Müslüman hanımların İstanbul ve Boğaziçi'nde yolcu taşıyan vapurlara bindirilmemelerine dairdir. Bu şekilde bir yasağın varlığını, beş on Müslüman hanımın bir Rus vapuruna binip Boğaziçi'ne gitmeleri vesilesiyle; gerekçesini ise, "Şirket-i Hayriye'nin Kuruluşu Meselesi" yazısında metni verilen Şirket-i Hayriye'nin kurulmasına dair olan belgeden öğreniyoruz. İlk zamanlarda vapurlarda kadınlarla erkeklerin bulunduğu salonlar ayrı olmadığı gibi, yolcuların vapurlara rahatça binip inebilecekleri düzgün iskeleler de yoktu. Dolayısıyla vapurlar açıkta durur ve yolcular bin bir güçlükte kayıklarla vapurlara taşınırdı. İşte yasak, gerekçesini tam da bu noktadan alır. Yasak, vapurlara biniş ve inişlerin kadınlar ve özellikle de çocuklu kadınlar için ciddi bir tehlike oluşturması sebebiyle kadınlar için vapurlarda ayrı ve özel bir mekânın bulunmamasından kaynaklanmaktaydı. 1905 gibi geç bir tarihte bile Yeşilköy İskelesi'ne yanaşamayan vapurların açıkta

bekleyip yolcuların İdare-i Mahsusa'nın kiraladığı kayıklarla vapura ve iskeleye taşınıyor olmaları, 1840'lı yıllarla 1850'lerin başında yolcuların ve özellikle de kadınların yaşamış olduğu sıkıntıyı daha açık bir biçimde ortaya koyar.¹

Yukarıda zikredilen Müslüman kadınların Rus vapuruna binmesi hadisesini öğrenen Kaptanıderya Süleyman Refet Paşa, bu davranışın hoşgörülmesi durumunda diğer Müslüman kadınların da aynı yolu deneyeceğini belirterek bazı tedbirlerin alınmasını önerir. Teklif ettiği çözüm, İstanbul'la diğer limanlar arasında çalışan vapurlar ile İstanbul şehir içi deniz taşımacılığı yapan pazar kayıklarında uygulandığı gibi, kadınlarla erkeklerin seyahat ettiği mekân ve salonların ayrılmasıydı. Ona göre, Boğaziçi'nde çalışan vapurlarda da bu yapılabilir ve erkeklerle kadınların seyahat edeceği salonlar ayrılabilirdi. Böylece hem sorun çözülebilir hem de artacak olan kadın yolcu sayısıyla birlikte Tersane vapurlarının daha fazla kazanç elde etmesi sağlanabilirdi. Süleyman Refet Paşa, önerdiği çözüm şeklinin uygun bulunmaması durumunda, Hariciye Nezareti aracılığıyla bir daha Müslüman kadınları vapurlarına almamaları için Rus vapur şirketinin uyarılmasını teklif eder.

İlginçtir, Süleyman Refet Paşa'nın kadınların vapurlara bindirilebilmesi için yaptığı öneri, bu dönem reformlarının en önemli belirleyicisi, savunucusu

¹ Geniş bilgi için bk. Neziha Başgelen, "Köprü'den Yeşilköy'e Vapur Seferleri", *Çağımı Yakalayan Osmanlı*, İstanbul 1995, s. 207-211.

1- Sultan Abdülmecid'in, Boğaziçi'ne işleyen Rus vapuruna Müslüman kadınlarının binmesinin önlenmesi hakkında 9 Temmuz 1850 tarihli iradesi (BOA, İ. MVL, nr.175/5212)

ve denetleyicisi olan Meclis-i Vâlâ tarafından uygun bulunmaz ve meclis kadınlara uygulanan yasağın sürdürülmesi yönünde görüş bildirir. Meclis üyelerine göre, Müslüman kadınlar için vapur "ihtiyac-ı hakiki", yani, gerçek bir ihtiyaç değildi. Üyeleri böyle bir karar almaya sevkeden etken, kadınların vapurlara binip inerken yaşayacakları zorluklar ve yanlarında bazen çocukları olacağı için ortaya çıkması muhtemel kazalardı. Meclis, ayrıca, mahallelere haber gönderilip bu yasağı ihlal etmemeleri için kadınların uyarılmalarını önerir. Meclisin bu görüşleri Sultan Abdülmecid'in 9 Temmuz 1850 (28 Şaban 1266) tarihli iradesiyle onaylanarak yasağın sürdürülmesine karar verilir.

Netice itibarıyla gerçekçi olmayan böyle bir yasağın uzun ömürlü olması beklenemezdi. Nitekim yaklaşık iki buçuk ay

sonra çıkan ve Şirket-i Hayriye'nin kurulmasına dair olan Sultan Abdülmecid'in 30 Eylül 1850 tarihli iradesi ile bu yasak ortadan kaldırılır. Aklın yolu birdi ve bulunan çözüm, Süleyman Refet Paşa'nın önerdiği şekildi. Yani, vapurlarda kadınlar için özel salonlar yapılarak ve bu salonlarda görevlendirilecek personelin de yaşlı ve güvenilir insanlardan seçilerek "kumpanyanın vapurlarına nisvân dahi alınması hususuna ruhsat verilmesi suretleri münasip ve yolunda" görülür²; böylece bu önemli ve ilginç sorun da bu şekilde aşılmış olur.

Ma'ruz-ı çâker-i keminelidir ki, Mâlûm-i âli-i sadaret-penâhileri buyurulduğu üzere Tersane-i Âmire tarafından Boğaziçi'ne işlettilmekte olan vapur-i hümayuna şimdiye kadar İslâm hatunları irkâb olduğu yoğise de Rusya bandırasıyla mahall-i mezkûre işlemekte olan vapurda geçen gün beş on kadar ehl-i İslâm hatunu olup Boğaziçi'ne gitmekte olduğu müşahede olunmuş ve giderek daha ziyadeleşeceği derkâr bulunmuş olup sâye-i hü mâ-pâye-i hazret-i şâhânedede Tersane-i Âmire tarafından mahall-i mezkûre mahsus vapur işlemekte olduğu hâlde böyle ecnebi vapurlarıyla İslâm hatunlarının gidip gelmesi yakışksız görünüp eğerçe bu âna kadar Boğaziçi vapuruna hatun konulduğu yoğise de beyana hâcet olmadığı üzere taşra iskelelere gitmekte olan vapur-i hümayunlara hatun yolcusu konulmakta idüğinden bunun dahi onlara kıyas olunarak hatun irkâb olunmasında bir gûna mahzur görünmeyip şu kadar ki, pazar kayıklarında olduğu gibi rical ile nisvân bir yerde bulunmamak ve usul-i tesettür ve ihticâba riayet

2- Müslüman hanımların iskeleden kayıklara binmesi (TSM)

olunmak üzere vapurun bir münasip mahalline kafes vaz'ıyla oraya ikame kılınması hem şu ecnebi vapuruna râkib olmalarının önü kestirilmiş olmasını ve hem de Tersane-i Âmire hazinesine fi'l-cümle menfaat husûlünü mucip olacağından bu vechile icrası ve bu suret münasip görünmediği hâlde zikrolunan Rusya vapurunun dahi ol-vechile hatun yolcu almasının nezaret-i celile-i hariciyye marifetiyle men'i çâresinin istihsali suretleri devletlü Serasker paşa hazretleriyle bi'l-muhabere istisvâb ve istihsan olunmuş olmağla bu bâbda ne vechile emr ü irade-i seniyye-i sadaret-penâhileri müteallik ve şâyân buyurulur ise savb-ı çâkeriye emr ü iş'ârı bâbında ve her hâlde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 24 C[emazyelâhir] sene [12]66

Bende

Süleyman

Devletlü kapudan paşa hazretlerinin Meclis-i Vâlâ'ya i'ta buyurulan bir kita tezkireleri meâlinde Boğaziçi'ne işlemekte olan vapurda geçen gün beş on kadar

ehl-i İslâm hatunu olup Boğaziçi'ne gitmekte olduğu müşahede olunmuş ve giderek daha ziyadeleşeceği derkâr bulunmuş olduğuna ve Tersane-i Âmire tarafından mahall-i mezkûre mahsus vapur işlemekte olduğu hâlde böyle ecnebi vapuruyla İslâm hatunlarının gidip gelmesi yakışık almayacağına binaen pazar kayıklarında olduğu gibi rical ile nisvân bir yerde bulunmamak ve usul-i tesettür ve ihticâba riayet olunmak üzere vapurun bir münasip mahalline kafes vaz'ıyla oraya ikame kılınması hem şu ecnebi vapuruna râkib olmalarının önü kestirilmiş olmasını ve hem de Tersane-i Âmire hazinesine fi'l-cümle menfaat husûlünü mucip olacağından bu vechile icrası ve bu suret münasip görünmediği hâlde zikrolunan Rusya vapurunun dahi ol-vechile hatun yolcu almasının nezaret-i celile-i hariciyye marifetiyle men'i çâresinin istihsali hakkında istizan-ı irade-i seniyye olunmuş olup her ne kadar kafes vaz'ı ve mahal tahsisi misillü esbâb-ı tesettür ve tahaffuziyyeye

2 BOA, İ.DH, nr. 13077, lef 5.

itina olunsa bile yine bazı mülâhazaya mebni taife-i nisânın vapur ile gidip gelmelerine ruhsat verilmesi yakışık almayacağından ve onlar için vapura ihtiyacı hakiki olmadığından başka vapur sefinesi sair kayıklara mikyas olamayıp girilip çıkılmasında suubet görünmesine ve bunların bazen çoluk ve çocukları dahi bulunacağına nazaran hin-i irkâb ve nüzullerinde bazı mertebe sakatlık vukubulması melhûz olmak ve bu cihetle ehl-i İslâm hatunlarının vapura binmekten men'i lâzimededen görünmek hasebiyle memnuiyet-i mezkûrenin mahallâta neşr ve tenbihi hususunun zaptiye müşiri devletlü paşa hazretlerine bâ-buyuruldu-i sâmi emr ü iş'ârı Meclis-i Vâlâ'da tezekkür kılınmış ve nezaret-i celile-i hariciyye ile dahi muhabere olunmuş ise de ol-bâbda her ne vechile irade-i seniyye-i vekâlet-penâhileri müteallik ve şeref-sudûr buyurulur ise ona göre icra-yı muktezâsı bâbında emr ü ferman hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 19 Ş[aban] sene [12]66[mühür]
Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye

Atufetlü efendim hazretleri,
Boğaziçi'ne işlemekte olan Rusya vapuruna geçenlerde beş on kadar ehl-i İslâm hatun binmiş ve bu keyfiyet çirkince görünmüş olduğundan Tersane-i Âmire'den Boğaziçi'ne işlemekte olan vapurun bir tarafına nisâ için kafes vaz'ı ve mahal tahsisiyle rükûblerine ruhsat verilmesi ve bu suret münasip olmadığı hâlde ecnebi vapuruna ehl-i İslâm hatunlarının rükûbleri men' kılınması ifadesine dair devletlü kapudan paşa hazretlerinin tezkiresi üzerine Meclis-i Vâlâ'dan kaleme alınan bir kıta mazbata mezkûr tezkire ile beraber manzur-i âli buyurulmak için takdim kılındı. Her ne kadar vapurda nisâyâ mahal tahsisiyle usul-i tesettür ve ihticâbiyyeye riayet olunsa bile yakışık almayacağına

3- Müslüman hanımların İstanbul Boğazi'ndeki kayık yolculuğu (Preziosi)

ve hususiyle hatunlar çoluk ve çocuklarıyla binecek olmalarına göre bunda sakatlık mahzuru dahi görüldüğüne binaen şu suretten sarf-ı nazar olunarak taife-i nisvânın vapura binmemeleri hususunun mahallâta tenbih ve ilân kılınmak üzere zaptiye müşiri devletlü paşa hazretlerine havale olunması tezekkür kılınmış ise de ol-bâbda her ne vechile irade-i seniyye-i cenâb-ı cihanbâni müteallik ve şerefsunûh buyurulur ise icra-yı mukteza-yı münifine ibtidar olunacağı beyaniyle tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 27 Ş[aban] sene [12]66
Ma'ruz-i çâker-i keminelidir ki,
Pirâye-i enâmil-i tekrim olan işbu tezkire-i sâmiyye-i sadaret-penâhileriyle zikrolunan mazbata ve tezkire manzur-i âli-i cenâb-ı mülûkâne buyurulmuş ve tezekkür ve istizan buyurulduğu vechile taife-i nisvânın vapura binmemeleri hususunun mahallâta ilân kılınmak üzere müşir-i müşârünileyh hazretlerine havale olunması

müteallik ve şerefsudur buyurulan emr ü irade-i seniyye-i cenâb-ı şehinşâhi iktiza-yı celilinden olarak mârrü'l-beyan mazbata ve tezkire yine savb-ı sâmi-i sadaret-penâhilerine iade kılınmış olmağla ol-bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 28 Ş[aban] sene [12]66

KAYNAK

BOA, İ.MVL, nr. 5212.